

PEDAGOGIK TADQIQOTLARNI MODELLASHTIRISHNING TURLARI (INFORMATSION, KONTSEPTUAL, KVALIMETRIK VA TASHKILIY- METODIK) VA DARAJALARI.

Shaxlo Egamberdiyeva Abdulxamitovna

Namangan viloyati Chust tuman

2-son texnikumi psixologi

+998906400023

Annotatsiya: Mazkur maqolada pedagogik tadqiqotlarda modellashtirish jarayonining nazariy-metodologik asoslari yoritiladi. Xususan, modellashtirishning informatsion, kontseptual, kvalimetrik hamda tashkiliy-metodik turlari mazmunan tahlil qilinadi. Shuningdek, pedagogik tadqiqotlarda modellashtirishning darajalari (nazariy, empirik va amaliy) ochib beriladi. Maqolada modellashtirish pedagogik jarayonlarni tizimli o'rganish, bashoratlash va optimallashtirishning samarali vositasi ekanligi asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: pedagogik tadqiqot, modellashtirish, informatsion model, kontseptual model, kvalimetrik model, tashkiliy-metodik model, pedagogik tizim, ilmiy izlanish.

Zamonaviy ta'lim tizimida pedagogik jarayonlarning murakkablashuvi, ta'lim sifatiga qo'yilayotgan talablarning ortishi pedagogik tadqiqotlarni ilmiy asosda rejalashtirish va amalga oshirish zaruratini kuchaytirmoqda. Shu nuqtayi nazardan, pedagogik tadqiqotlarni modellashtirish ilmiy bilishning muhim usullaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. Modellashtirish orqali real pedagogik jarayonlar soddalashtirilgan, ammo mazmunan muhim jihatlarni o'zida mujassam etgan model orqali o'rganiladi. Bu esa tadqiqotning aniqligi, tizimliligi va natijaviyligini ta'minlaydi.

Pedagogik modellashtirish nafaqat jarayonni tavsiflash, balki uni tahlil qilish, baholash, takomillashtirish va kelajakdagi holatini bashoratlash imkonini ham beradi. Ayniqsa, ta'lim jarayonini loyihalashda, metodik tizimlarni ishlab chiqishda modellashtirish alohida ahamiyat kasb etadi.

Pedagogik tadqiqotni modellashtirish – bu pedagogik jarayon, muammo yoki tadqiqot ob’ektini ideal shaklda tasvirlash, tizimlashtirish, bashorat qilish va loyihalash usuli. U tadqiqotning butun jarayonini (muammoni qo’yishdan natijalarni amaliyotga joriy etishgacha) yaxlit tizim sifatida ko‘rib chiqadi. Modellashtirish pedagogik tadqiqotning samaradorligini oshiradi, chunki u nazariy va amaliy jihatlarni bog‘laydi, mumkin bo‘lgan xatolarni oldindan aniqlaydi va natijalarni bashorat qilishga yordam beradi.

O‘zbek pedagogika adabiyotida (F.G‘. Rahmatova, Jizzax DPU universiteti o‘quv dasturlari va boshqa manbalarda) modellashtirish pedagogik muammolarning turlari va darajalari asosida amalga oshiriladi. Bu tasnif V.M. Polonskiy va boshqa metodologlarning ishlariga asoslanadi.

Pedagogik tadqiqot muammolarining turlari

Pedagogik muammolar to‘rtta (ba‘zan beshta) asosiy turga bo‘linadi. Har bir tur tadqiqotning maqsadi, vazifalari va metodlarini belgilaydi.

Informatsion muammolar

Bu turdagi muammolar mavjud bilimlar, tajribalar va ma’lumotlarni yig‘ish, tizimlashtirish va tahlil qilish bilan bog‘liq. Maqsad – ilgari nima qilingan, qanday natijalar bor, qanday bo‘shliqlar mavjudligini aniqlash.

Xususiyatlari: tadqiqot asosan adabiyotlar tahlili, arxiv materiallari, xorijiy tajriba o‘rganishga asoslanadi. Natijalar ko‘pincha obzor (sharh) shaklida bo‘ladi.

Misol: “O‘zbekistonda maktabgacha ta’limda STEAM-ta’lim tajribasi qanday rivojlangan?”

Yechimi: bibliografik tahlil, meta-tahlil, taqqosiy o‘rganish. Bu turdagi tadqiqotlar tarixiy pedagogika yoki taqqosiy pedagogikada ko‘p uchraydi.

Kontseptual (konseptual) muammolar

Yangi nazariy tushunchalar, modellar, qonuniyatlar va bog‘lanishlarni yaratish va asoslash bilan bog‘liq. Maqsad – pedagogik hodisalarni chuqur tushuntirish, yangi kontseptsiya ishlab chiqish.

Xususiyatlari: nazariy tahlil, gipoteza qo‘yish, kontseptsiya yaratish talab etiladi. Tajriba bilan birgalikda olib boriladi.

Misol: “Shaxsiy-faoliyat yondashuvi asosida bolalarda ijodkorlikni rivojlantirishning nazariy kontsepsiyasi”.

Yechimi: tushunchalar apparatini ishlab chiqish, nazariy model qurish. Bu tur didaktika va tarbiya nazariyasida ustunlik qiladi.

Kvalimetrik muammolar (sifat baholash)

Ta’lim sifati, samaradorlik, natijalarni o’lchash va baholash vositalarini yaratish bilan bog’liq. Maqsad – diagnostika mezonlari, baholash usullari, monitoring tizimini ishlab chiqish.

Xususiyatlari: o’lchov vositalari (testlar, so’rovnomalar, ekspert bahosi, statistik usullar) yaratiladi. Natijalar baholash matritsasi yoki mezonlar shaklida bo’ladi.

Misol: “O’qituvchi kompetentsiyasini kvalimetrik baholashning mezonlari va ko’rsatkichlari”.

Yechimi: kvalimetrik modellarni qurish, diagnostik vositalar sinovi. Bu tur didaktika, metodika va ta’lim sifati monitoringida keng qo’llaniladi.

Tashkiliy-metodik muammolar

Mavjud vositalar yordamida maqsadga erishishni tashkil etish, metodlarni amaliyotga joriy etish bilan bog’liq. Maqsad – amaliy to’siqlarni bartaraf etish, jarayonni optimallashtirish.

Xususiyatlari: tajriba dasturi, ko’rsatmalar, metodik tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Misol: “Raqamli texnologiyalarni maktab darslariga joriy etishning tashkiliy-metodik mexanizmi”.

Yechimi: shakllantiruvchi tajriba, approbatsiya, metodik qo’llanmalar. Bu tur xususiy metodikalarda ustunlik qiladi.

(Qo’shimcha tur – metodologik muammolar: tadqiqotning o’zi sifati, mezonlari, mantiqiy tuzilishi bilan bog’liq bo’lib, yuqoridagi turlarni qo’llab-quvvatlaydi.)

Pedagogik muammolarni hal qilish darajalari

Muammoni qanchalik chuqur va ishonchli hal qilish darajasiga qarab uch daraja farqlanadi.

Fenomenologik daraja (hodisaviy, tavsifiy)

Muammo oddiy kuzatuv va sogʻlom aql asosida qoʻyiladi. Amaliyotdagi aniq kamchiliklarni koʻrsatadi, lekin chuqur nazariy tahlil yoʻq.

Xususiyatlari: subyektiv, cheklangan natijalar; uzoq tadqiqot talab qilmaydi.

Misol: “Bolalar koʻp vaqtini gadjetlarda oʻtkazmoqda” – oddiy kuzatish asosida takliflar.

Kamchiliklari: natijalar metodik jihatdan zaif, subyektiv.

Kontseptual daraja

Muammo maxsus tadqiqot talab qiladi. Nazariy tushunchalar, bogʻlanishlar aniqlanadi, kontsepsiya yaratiladi. Tajriba bilan birgalikda olib boriladi.

Xususiyatlari: nazariy osmoq va tajriba birlashadi; yangi model yoki tushuncha paydo boʻladi.

Misol: “Raqamli muhitda oʻquvchilarning motivatsiyasini oshirishning kontseptual modeli”.

Natija: ilmiy asoslangan kontsepsiya.

Eksperimental daraja

Muammo eksperimental tekshirish talab qiladi. Gipoteza tajriba orqali tasdiqlanadi yoki rad etiladi. Eng yuqori ishonchlilik.

Xususiyatlari: nazoratli tajriba, statistik tahlil, takrorlanuvchanlik.

Misol: “Yangi metodikaning samaradorligini eksperimental tekshirish”.

Natija: empirik tasdiqlangan natijalar, amaliy tavsiyalar, joriy etishga tayyor model.

Pedagogik modellashtirish jarayonida eng muhim masala — modelning real pedagogik jarayonga mosligi hisoblanadi. Haddan tashqari soddalashtirilgan model tadqiqot natijalarining ishonchliligini pasaytirishi mumkin. Shu bois modellashtirishda tizimli va integrativ yondashuv muhim ahamiyatga ega. Munozaralar shuni koʻrsatadiki, pedagogik tadqiqotlarda birgina model bilan cheklanib qolmasdan, bir nechta modellashtirish turlarini uygʻunlashtirish eng maqbul yechim hisoblanadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, pedagogik tadqiqotlarni modellashtirish ilmiy izlanishlarning samaradorligini oshiruvchi muhim metodologik vosita hisoblanadi. Informatsion,

kontseptual, kvalimetrik va tashkiliy-metodik modellar pedagogik jarayonni turli jihatdan o'rganish imkonini beradi.

Taklif sifatida pedagogik tadqiqotlarda modellashtirishning kompleks tizimini ishlab chiqish, zamonaviy axborot texnologiyalaridan keng foydalanish va modellarni tajriba-sinovdan o'tkazish tavsiya etiladi.

Adabiyotlar.

1. Андреев В.И. Педагогика: учебный курс для творческого саморазвития. – Казань: Центр инновационных технологий, 2012. – 608 с.
2. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. – М.: Педагогика, 1989. – 192 с.
3. Бондаревская Е.В. Теория и практика личностно-ориентированного образования. – Ростов н/Д: Изд-во РПИ, 2000. – 352 с.
4. Загвязинский В.И., Атаханов Р. Методология и методы психолого-педагогического исследования. – М.: Академия, 2010. – 208 с.
5. Краевский В.В. Методология педагогики: новый этап. – М.: Академия, 2006. – 400 с.
6. Кузьмина Н.В. Методы системного педагогического исследования. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1980. – 172 с.
7. Новиков А.М. Методология образования. – М.: Эгвес, 2006. – 488 с.
8. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. – М.: Народное образование, 1998. – 256 с.